

نقدی بر کتاب علوم اجتماعی پیش دانشگاهی

مرتضی شاهرزایی

کارشناس ارشد علوم اجتماعی از گلبا یگان

هدف اصلی آموزش کتاب علوم اجتماعی پیش دانشگاهی (سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷) آشنا کردن دانش آموزان با نظام جهانی و جهانی شدن است. شناخت نظام جهانی از آن نظر اهمیت دارد که امروزه روابط اقتصادی، سیاسی و فرهنگی میان کشورها به حدی گسترش یافته است که زندگی روزمره هر فرد و جامعه‌ای به شکل‌های متفاوت از آن تأثیر می‌پذیرد. اگرچه سازمان‌دهی کتاب به گونه‌ای است که دانش آموزان را به تفکر درباره‌ی مسائل و پدیده‌های جهان امروز و تحلیل آن‌ها وامی‌دارد و مؤلفین سعی کرده‌اند در انتخاب محتوا و سازمان‌دهی آن، اصول اعتبار، توالی، مداومت، و استمرار ارتباط طولی و عرضی و وحدت و یکپارچگی مطالب کتاب و هم‌چنین پیوستگی آن را با جامعه ۱ و ۲ لحاظ کنند، با وجود این به نظر می‌رسد، کتاب مذکور به اصطلاحاتی هم‌چون جابه‌جایی محتوا، اصلاحات ویرایشی، تغییر عناوین و... نیاز دارد که در ادامه به این موارد اشاره می‌شود:

۹ در صفحه‌ی ۲۴ درس ۳ بهتر است، «مبحث جهان» به‌عنوان یک نظام اقتصادی با مطالب صفحه‌های ۴۸ و ۴۹ درس ۵، یعنی «جهانی شدن اقتصاد»، ادغام و یا به آن اضافه شود.

۱۰ در صفحه‌ی ۳۰ (درس ۴) چارت تشکیلاتی سازمان ملل ترسیم شده، ولی به اشتباه در زیرنویس منبع مرد استفاده W.T.O (سازمان تجارت جهانی) ذکر شده است.

۱۱ در درس ۵ (نهادمندی نظام جهانی)، در مورد مفهوم سرمایه‌داران بومی - ملی و ارتباط آن با جنگ جهانی اول و دوم توضیحی وجود ندارد.

۱۲ در درس ۵، عنوان «تجارت و تقسیم کار بین‌المللی» کل متن را پوشش نمی‌دهد و این تیتیر فقط برای صفحه‌ی ۴۱ که تقسیم کار بین‌المللی را توضیح داده، مناسب است.

۱۳ در صفحه‌ی ۴۰ (درس ۵)، اثر تجارت بر وابستگی اقتصادی جوامع ذکر شده است. بنابراین تیتیر با همین عنوان در این صفحه ضروری است.

۱۴ در صفحات ۴۲-۴۶ (درس ۵) زیر عنوان سرمایه‌گذاری خارجی، به توضیح سرمایه‌گذاری خارجی و انواع آن و هم‌چنین به اثرات و نتایج سرمایه‌گذاری در اقتصاد جوامع پرداخته شده است، بنابراین ضرورت دارد تیتیر بحث بدین نحو اصلاح شود: «سرمایه‌گذاری خارجی و پیامدهای آن».

۱۵ در صفحات ۴۶ و ۴۷ (درس ۵) از شرکت‌های «بریتیش تله‌کام» و «بریتیش ایرویز» نام برده شده که بهتر است لاتین آن‌ها در زیرنویس قید شود.

۱۶ در صفحه‌ی ۵۶ (درس ۶) اصطلاح «افکار عمومی» تعریف نشده است.

۱ فهرست مطالب فاقد بخش و فصل است و فقط براساس شماره‌ی دروس تنظیم شده است.

۲ دروس فاقد کلیدواژه و اصطلاحات کلیدی هستند.

۳ با توجه به محتوای درس اول مبنی بر معرفی واحدهای گذشته، عنوان «نظام جهانی» برای این درس گویای محتوا نیست و بهتر است به عنوان «جهان گذشته» تغییر یابد.

۴ از آن‌جا در صفحه‌های اول و دوم، با عنوان «جهان کنونی»، به واحدهای اجتماعی «دولت - ملت» اشاره شده و بعد در صفحه‌ی ۳ با عنوان «جهان گذشته»، به معرفی واحدهای اجتماعی گذشته پرداخته شده است، به نظر می‌رسد که از نظر تقدم زمانی بهتر است تیتیر «جهان گذشته» و محتوای آن در ابتدای درس و سپس «جهان کنونی» آورده شود.

۵ در صفحه‌ی ۷، بعد از آن که مؤلفین به‌طور ناقص به واحدهای اجتماعی گذشته می‌پردازند و بدون هیچ نتیجه‌گیری از آن می‌گذرند، تعریفی ناقص و مبهم از نظام جهانی ارائه می‌شود. با توجه به این که درس ۲ به سیر تکوینی نظام جهانی می‌پردازد، بهتر است این صفحه از درس اول حذف و به درس دوم اضافه شود.

۶ در صفحه‌ی ۱۲ (درس ۳)، اصطلاح «دوره‌ی تاریک» بدون هیچ توضیحی ذکر شده و در واقع برای دانش‌آموزان مبهم و نارساست.

۷ در صفحه‌ی ۲۰ (درس ۳) توضیح «مفهوم استعمار و شیوه‌های ادغام جوامع» برای دانش‌آموزان ناکافی است.

۸ در صفحه‌ی ۲۱ (درس ۳)، در خصوص جوامع مرکز - پیرامون توضیحی ارائه نشده است، ولی مشکل رابطه‌ی مرکز - پیرامون ذکر شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود، این قسمت به درس ۵، یعنی «اقتصاد جهانی» منتقل شود.

۱۷ صفحه‌ی ۶۰ (درس ۶) با عنوان «دهکده‌ی جهانی»، اصطلاح بازاریابی شبکه‌ای» تعریف نشده است.

۱۸ در درس دهکده‌ی جهانی ۲ (درس ۷) صفحه‌ی ۶۸ از گروه‌های فراملی «سازمان دوستان زمین»، «سازمان صلح سبز»، «جنبش محیط‌زیست» و «جنبش ضد سرمایه‌داری» فقط نام برده شده است. ضرورت دارد که حداقل اصطلاحات مذکور در کادر آبی معرفی شوند.

۱۹ در درس دهکده‌ی جهانی ۲ (درس ۷) صفحه‌ی ۷۶، در انتهای پاراگراف عبارت «به یک نمونه‌ی کوچک توجه کنید» ذکر شده است، اما نمونه‌ی مورد نظر در کادر آبی آمده است. بنابراین مطالب کادر آبی‌رنگ باید در متن قرار بگیرند.

۲۰ در درس «نابرابری‌ی در نظام جهانی ۱» (درس ۸)، در صفحه‌ی ۷۹ به رابطه‌ی نابرابر بین مرکز - پیرامون اشاره شده است، در حالی که عنوان گویای متن نیست. زیرا در عنوان فقط رابطه‌ی مرکز - پیرامون درج شده است.

در همین درس در صفحه‌ی ۷۱، در تقسیم‌بندی کشورها از نظر قدرت (ابرقدرت، قدرتمند در سطح جهان، قدرتمند در سطح منطقه و دولت‌های ذره) هیچ نمونه و مثالی ذکر نشده است. ضمناً در خصوص این که چرا به این کشورها، «دولت‌های ذره» گفته می‌شود، توضیحی وجود ندارد.

در صفحه‌ی ۷۹، مفاهیم جامعه‌ی پیرامون تعریف نشده است، همچنین در سطر سوم این صفحه بهتر است عبارت «به‌ویژه کشورهایی که دارای اقتصاد کشاورزی بودند» در پراکنش به‌صورت جمله معترضه آورده شود.

شایان ذکر است، بحث رابطه‌ی مرکز - پیرامون یک‌بار در صفحه‌ی ۲۱، بار دیگر در صفحه‌ی ۷۹ و بار سوم در صفحات ۸۱ و ۸۲ کتاب با عنوان مرکز پیرامون و نیمه‌پیرامون ذکر شده است. این تکرار عنوان در قسمت‌های متفاوت برای دانش‌آموزان ابهام‌آمیز است. بنابراین ترجیح دارد مجموعه‌ی این بحث و صفحات آن متمرکز شود.

۲۱ در درس «نابرابری در نظام جهانی ۲» (درس ۹) صفحه‌ی ۸۰، اصطلاح «اقتصاد پاسرمایه‌داری و پاسانعتی» تعریف نشده و در زیرنویس لفظ لاتین آن نیامده است.

در صفحه‌ی ۸۴، اصطلاح «انحصار» در عنوان و همچنین در متن آمده، اما لفظ لاتین آن ذکر نشده است. در همین صفحه، نام لاتین گروه ۸ ذکر نشده است.

۲۲ در درس «اهداف دولت‌ها در عرصه‌ی جهانی» (درس ۱۱) صفحه‌ی ۱۰۱، اصطلاح «امنیت ملی» به‌طور مشخص تعریف نشده است و فقط در قالب حفظ امنیت ملی، عوامل تشکیل‌دهنده‌ی امنیت ملی توضیح داده شده‌اند. ضمناً از آرمان اجتماعی و حفظ آن نیز به‌عنوان مهم‌ترین پارامتر امنیت ملی، سخنی به میان نیامده است.

در صفحات ۱۰۳-۱۰۱ «راهبرد امنیت ملی» مطرح شده است و نمونه‌هایی از راهبرد امنیت ملی کشورهای آمریکا، سودان، و رژیم

اشغالگر قدس ذکر شده‌اند. در این خصوص پیشنهاد می‌شود، راهبرد امنیت ملی ایران و دلایل تضاد و تعارض راهبرد امنیت ملی ایران با آمریکا و رژیم اشغالگر قدس توضیح داده شود. در همین رابطه پیشنهاد می‌شود «بررسی کنید» صفحات ۱۰۵ و ۱۰۶ به متن درس اضافه شود.

۲۳ در صفحه‌ی ۱۱۰ (درس ۱۲)، لفظ لاتین اصطلاح «کلیشه‌سازی» یا «کلیشه» ذکر شده است.

۲۴ در درس «روش‌ها و وسایل دست‌یابی به اهداف» (درس ۱۲) در صفحه‌ی ۱۱۱، عبارت «واقعه‌ی ۱۱ سپتامبر» آمده است، ولی توضیحی در خصوص این رخداد وجود ندارد. می‌توان در زیرنویس به اختصار آن را معرفی کرد.

در صفحات ۱۱۵-۱۱۳، در کادر آبی‌رنگ روزشمار، تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران فهرست شده‌اند. این تحریم‌ها به تاریخ سال ۱۳۷۵ محدود شده‌اند و به تحریم‌های گسترده‌ی سال‌های اخیر، به‌ویژه تحریم‌های مربوط به پرونده‌ی هسته‌ای ایران، اشاره‌ای نشده است.

در صفحه‌ی ۱۱۵ به شکل غیرآشکار استفاده از ابزار نظامی (جنبه‌ی بازدارندگی آن) اشاره‌ای نشده است.

۲۵ در درس «ایران و نظام جهانی» (درس ۱۳) صفحه‌ی ۱۲۳، بحث «آغاز توسعه و سازندگی ایران» در حد یک پاراگراف و به‌صورت ناقص مطرح شده است. همین مطلب در درس ۱۴ صفحه‌ی ۱۲۶، تحت عنوان «توسعه‌ی ایران بعد از انقلاب»، توضیح داده شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود، پاراگراف صفحه‌ی ۱۲۳ به صفحه‌ی ۱۲۶ منتقل و یا با آن ادغام شود.

۲۶ در درس ۱۲ در صفحات ۱۰۷ تا ۱۱۷، روش‌ها و وسایل دست‌یابی به اهداف توسط دولت‌ها در محیط بین‌الملل بازگو شده است. بنابراین بهتر است در صفحه‌ی ۱۰۷ عنوان درس بدین شکل اصلاح شود: «روش‌ها و وسایل دست‌یابی دولت‌ها به اهداف عرصه‌ی جهانی».

۲۷ با توجه به این که عنوان کتاب، «جامعه‌شناسی نظام جهانی» است و لفظ نظام جهانی در عناوین دروس متفاوت تکرار شده، بهتر است عنوان درس ۱۱ (صفحه‌ی ۹۸)، یعنی «اهداف دولت‌ها در عرصه‌ی جهانی»، به «اهداف دولت‌ها در نظام جهانی» تغییر یابد.

۲۸ پیشنهاد می‌شود مطلب پایانی کتاب (صفحه‌ی ۱۴۰) به دنبال صفحه‌ی ۱۳۷ آورده شود و مطالب مربوط به «چشم‌انداز جمهوری اسلامی در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی» و نمودارهای بعد از آن، پس از پایان مطالب کتاب درج شوند.

۲۹ با توجه به این که عنوان درس ۵ «جهانی شدن اقتصاد است»، پیشنهاد می‌شود عنوان درس «دهکده‌ی جهانی ۲» (درس ۷) به «جهانی شدن فرهنگ» تغییر یابد، زیرا مطالب این درس در همین ارتباط است.